

Ács Károly

(1928–2007)

Ács Károly költő és műfordító gyorsan jött halálhírére vettem le a polcról *Összes verseinek* 1988-ban a Forum Könyvkiadónál megjelent vaskos kötetét, újraolvastam nevezetes verseit, a *Kéz a kilincsen* (1953), majd a *Csönd helyett vers* (1959), azután a *Menetrend dicsérete* (1968) és *A közbülső világban* (1983) című kötetekből, végül megállottam a *Máglya* című szonettkoszorúnál, elidőztem mellette, ízlelgettem ritmusát, figyeltem rímeinek játékát, képei-nek válogatottságát, mondatainak kigyózó menetét, közben egyre távolodó emlékképek jelentek meg előttem a költővel való nem ritka találkozásokról, beszélgetésekről, vitákról is persze. A versolvasás és emlékezés szomorú órái voltak ezek, az sem tagadható, valamennyire megszépített órák, hiszen az emlékezés már csak így működik. Azon is újfent elgondolkodtam, miért került az összes verset, beleértve a kötetbe korábban nem sorolt korai verseket, a zsenyéket is közreadó kötet végére, a költészettől való látszólagos¹ búcsúzás, a *Verseim végére* című szigorúan kötött formájú vers.

¹ A Szabadkán 1999-ben kiadott, „régí és új versek”-et tartalmazó *Az anyag panasza*i címet viselő kötet Utószavában írta Ács Károly: „Az 1988-ban kiadott *Összes versek* kiegészítése, illetve folytatása ez a kötet. Akkor azzal a tudattal tettem pontot verseim végére, hogy valóban nincs több költői mondanivalóm, »lezárhatom« az életművet, amely, lám, önmagától is befejeződött. Belátom, hogy tévedtem. Voltaképpen gyávaság volt ez az önkényes lépés...” Magyarázatot is fűz a „tévedéshez”: „Lám, a dacos (és gyáva) elhatározás 10-12 éve mit sem ért: az öregséggel együtt fokozódó létbizonytalanság a délszláv beháború és erőszak éveiben nem tudott elhallgattatni; versek akartak lenni a könnyből és vérből, még a kényszerű semmittevésből is, sőt, amikor az ember már összeroppanni látszott, s az idegrocns az önkéntes számkivetettséget választotta, a messzi, Rajna-parti azilumban is versek akartak lenni, s olykor-olykor lettek is talán – magyar versek és vajdasági magyar versek, azért is” (107–108. o.). Ezért mondható búcsúverse látszólagos búcsúzásnak a költészettől. Ács Károly valóban magyar és vajdasági magyar verseket írt, mégpedig nemcsak kései lírájának periódusában. Nem túlzás azt tartani, hogy az ő költészetéből, költészetének alakulástörténetéből lehet megtudni, milyen is a vajdasági magyar vers. Mindenképpen a magyar líratörténeten iskolázott vers ez, de nevében a vajdasági nemcsak regionális elhelyezés, több annál. Talán éppen az utolsónak szánt vers mond el róla legtöbbet, mert az utolsó után is következik még valami, megmérettetnek az utolsó előtt született versek, némelyikük más, a korábbinál rikitőbb, vagy éppen a szónak homályosabb színeivel tüntet.

Nagybetűs kezdet; indulatszavak
harsogó felkiáltójlei
tűzdelték tele (öröm? vagy harag?)

inkább az ifjú lélek elemi
zűrzavara: tagolatlan beszéd);
folyékony már, s ha néha belerí

(zárójelben) valami maradék
fájásféle, úgyszólván élvezet
ráhurkolni a ritmus kényszerét;

s romlik a szó, elfolyik a szöveg,
marad a póre váz; akármit mondok,
nem fontos már; könnyű szívvel teszek

– hosszú mondat volt – a végére pontot.

A terzina-rímekkel haladó, négyszer háromsoros szakaszból és egy egysorosból álló vers a pálya emlékezetét közli, a „nagybetűs kezdet”-től a „hosszú mondat” végére „könnyű szívvel” tett pontig. 1987 decemberében készült a vers, és mintha az év első hónapjaiban, januárban, februárban született *Téli utazás* kérdésre válaszolna, arra a kérdésre, hogy „Mégis hagyott talán / sikoltó korcsolyám / a tó jégtükrén egy karcot?” Könnyű az utolsónak mondott vers fénytörésében megérteni, hogy a „sikoltó korcsolya” a költő életútjának másik neve, a „tó jégtükre” meg a megélt kor és történelem megint másik neve, a „karc” pedig nem lehet más, mint a mindebből fakadó mű, a jel és a nyom, amit a vers hagy a múlt időn, a koron és a történelmen. A *Verseim vége*re válasz a korábbi kérdésre, jelezvén, hogy Ács Károlyt, a költőt, az önmagában és önértékeiben való kétely tartotta szorításában, amikor összes verseit közreadva életművének egészét tekintette át, pontosan jelölve minden verse keletkezésének időpontját, amivel nem a későbbi olvasók, netán az életművét faggató filológusok munkáján szándékozott könnyíteni, hanem bizonyítani akarta, és bizonyította is, hogy egész költészete időhöz és helyhez kötődik, vagyis verseinek forrásvidéke mindenkor az idő kaotikus mozgásterére, amelyen megfejtésre váró jel, stigma – „karc” – a vers. Ez a mozgástér – a „tó jégtükre” – olvadákony, eltűntével a ráírt jel is eltűnik, holott e jel – a vers – az olvadás, a felejtés, az elmúlás ellenére tartósan fennmaradna. Ács Károly búcsúverse a költészettől, a végére „könnyű szívvel” tett pont, ezért nem tekinthető sem végleges búcsúnak, sem a múlt megtagadásának, de nem tekinthető becsülettel betartandó fogadalomnak sem, hanem költészetszemlélete, poétikai

nézetei összefoglalásának kell venni, akár poétikaként és teóriaként is olvasható lírai gesztusnak. Ami nem áll távol Ács Károly költészetének jellegétől. Hiszen egész költészete inkább a forma irányából olvasható és értelmezhető, semmint a „fájásfélék” felől. Ács Károly költészete nem a formaművész lírája, holott a formálás, a nyelvre ráhurkolt forma kényszere látható meg és ismerhető fel szinte minden versén. Eltérően a nemzedéktárs Fehér Ferenc alanyi költészetétől, Ács Károlyénak helyét a „nyelvkritikai költészet”² körében lehet kijelölni, ami verseinek ihletőivel, a kor történéseivel, a filozófia és a morál versbeli jeleivel, verselésének kötöttségeivel: a *Máglyán* kívül korábról is van egy szabályos szonettkoszorúja, Szabó Lőrincet követő rímelésével, Nemes Nagyra utaló oldott jambusaival, Vas István kételkedő hangnemével is magyarázható, nem utolsósorban azzal, hogy verseire kívülről tudott tekinteni, más-más elrendezésüket mutatva fel, a költői megszólalás tárgyává téve a költőt magát. Kötődését a nyelvkritikai költészethez nyíltan ki is mondja az *Összes versei* utolsó, és költészetében is utolsónak szánt versében, amikor azt mondja, „úgyyszólván élvezet” volt a nyelvre, a vers nyelvére, valami „maradék fájásfélék”-re, „ráhurkolni a ritmus kényszerét”, majd pedig azt, hogy „romlik a szó, elfolyik a szöveg, / marad a póre váz”, és hogy „akármit mondok, / nem fontos már”. A költői léttel, a költészet létezésével való szembenézés verse tehát az *Összes verseit* záró vers, nem a versírás abbahagyásának verse. Erre utal a vers szabályos terzina formája, a záró sor válaszoló rímjével együtt. Ács Károly az összes versek könyvével nem tette le a tollat, de szembenézett a versírás értelmével, mintegy kívülről vizsgálta költői útjának állomásait, s amire jutott, nem megtagadása, se nem visszavonása a költészetnek és az életnek, hanem öniróniától sem mentes felvetése annak, hogy mire való, ha való még valamire, a költészet mostanság.

Ács Károly tehát az *Összes versei* végén közölt verssel fogódzót és nézőpontot kínált fel költészetének értelmezése és értelmezői számára. E nézőpont és fogódzó alapján jelölhető ki költészetének helye a mai magyar költészetben, és illeszthető egész költői életműve a működő kánonok rendjébe. A késő modern mostanáig fenntartott vonulatához tartozik, részint, mert Kosztolányin nevelkedett, részint azért, mert mindvégig ragaszkodott a 28-asok nemzedékéhez, nemegyszer szólítva meg nemzedék- és sorstársait – mind magyar, mind szerb és más költőket – az életben és a költészetben.

² A „*nyelvkritikai költészet*” – Ferencz Győző szerint „a hetvenes évek elején” – „némi késleltetés után” – kezdtek emlegetni, és több változata fejlődött ki. „A nyelvkritikai líra nem bízik a szép szavak mágikus megidéző hatalmában, mert a sámánkodás a szép szavakkal nagyon is veszélyes démonokat szolgált ki. Ez a költészet nem a romantikus próféta feladatát kívánja betölteni, így beszédmódja is más” (Ferencz Győző: *Hol a költészet mostanában*. Esszék, tanulmányok. Nagyvilág, 1999. 193. o.).

Bori Imre korai, 1956-ból való Ács-tanulmányában³ olvasható, hogy Ács egész költészete a „városi lélek affirmációja”, hogy költészetében „az igazi városiasságot a nemesen kifinomult könyvkultúra pótolja”, meg az is, hogy Ács „tudós költő, a poeta doctusok fajtájából való, aki mives szavait a magyar polgári líra nagy kohójában edzette meg, és a műfordítás bonyolult feladataival élezte”. Költészetének korai behatárolása a későbbi értelmezéseknek mutatott irányt függetlenül attól, hogy a költő versírása milyen változásokon esett át, és függetlenül attól, hogyan rendezte át többször is saját líráját.

Hogy az *Összes versei* nem Ács Károly utolsó szava a költészetben, azt a néhány évvel később, az 1995-ben kiadott *Ráklépésben*, majd a Szabadkán megjelent *Az anyag panasza*⁴ (1999) és a *Megszólítások* (2004) című kötetek bizonyítják. Mégpedig nemcsak azzal, hogy a *Ráklépésben* 1988 után írott verseket is tartalmaz, nem túl sokat, összesen tizenhatot, de hát Ács Károly korábban sem írt sokat; amíg korai verseit nem adta közre, a ritkán megszólaló költők sorában tartották számon, és azzal sem, hogy *Az anyag panasza* – a kötet alcíme is közli: „rég és új versek”-ből állt össze. Éppen azért, mert az *Összes versei* után kiadott kötetek egyszerre közölnek új és régi verseket, sőt – miként *Az anyag panasza* – új fordításokat is, Ács a későbbi kötetekben újrendezte verseit, mégpedig valamilyen sajátos válogatási szempont szerint. A *Ráklépésben* kötet alcíme „ötven év születésnap verseit” ígéri, bár néhány köszöntőn meg több önarcképszerű versen kívül alig tartalmaz igazi „születésnap verseket”. A magyar költészetben a születésnap verseknek hosszú tradíciója van, amelynek középpontjában minden bizonnyal József Attila híres verse áll, ám Ács Károly nem kapcsolódik rá erre a tradícióra, mégpedig azért nem, mert a köszöntők, nemegyszer kultusz-versek ellenében ő az iróniát, az ironikus beszédmódot erősíti fel, pátosz helyett a lefokozást, ami egyformán jellemzi a kötet korábbi és újabb verseit is. A kötet szerkezet másik szempontjára maga a kötet cím utal. A „ráklépés” „hátrafelé haladást” jelent, és a kötet felépítése is hátrafelé halad, mégpedig ötven éven keresztül, 1994-től egészen a távoli 1945-ig, az első versekig tehát. Minden évből egy-egy – ritkábban több – vers, vagyis ugyanannak a hangnak fél évszázadon át való kitaratása, ami végül is nem más, mint a költő saját költészetének sajátos szempontú át- és újrendezése. Azt mutatja meg, hogy Ács Károly költésze-

³ Bori Imre: *Az ember keresése*. Forum, Újvidék, 1960. 23., 26. és 32. o.

⁴ A kötet címével azonos című vers olvasható az összes verseket tartalmazó könyv *Korai versek* ciklusában, mégpedig a legelső között. Ott mintha előrevetítette volna az évtizedekkel későbbi versek „fájásféljét”: Vörösmarty versének mottóként kiemelt sorával zárja a vers négy szakaszát: „Nem szólhatok, nyögésem tompa jaj; / Szó és fohász kihalnak ajkaimon. / A gondolat s az érzés ölyvei / Csak benn tenyésznek gyötrő lángimon.” Versének ráhangolása Vörösmarty versére majd a kései *A furulya fájdalma*, alcímében *Az anyag panasza*iból című versben tűnik fel ismét, oldottabban, tele lehangoló iróniával.

te így is olvasható: az iróniával és öniróniával telített fanyar, sokszor keserű, az önostorozás felhangjaitól sem mentes hang szívós kitarásával. Utalások a történelemre, a mindennapokra, a változásokra, aztán a családi élet, a család származásának és szétszóródásának jelei, a folytonos önvizsgálat nyomai ismerhetők fel mind az újabb, mind a – vissza- és hátrafelé haladva – régebbi és régi verseken, annak bizonyóságaként, hogy Ács Károly költészete, bár nem egy tömbből áll, sajátos belső összefüggésrendszer, vagy rendszerek nyomán alakult, és ezek a vonulatok éppen hogy hátrafelé haladva ismerhetők fel. Épp-úgy, ahogyan az *Összes versei* kötet utolsó, a versírástól látszólag búcsúzó vers önironikus felhangját éppen a *Ráklépcsben* kötet hatástényezője erősíti fel. A saját versek átrendezése, természetesen, korábban rejtettebb vonások felerősítésével, amilyen az irónia és az önirónia Ács költészetében, néhány korábban feltűnő jellegzetességnek ha nem is visszavonása, de legalább elhalványítása. Éppen az átrendezés halványítja el Ácsnak néhány „alkalmi”, évfordulóra vagy ünnepnapra írott versének hatását, hiszen az ő költészetétől az alkalmiság, de a kultikusság sem volt idegen. A *Ráklépcsben* iróniája, sőt *Az anyag panaszai* egy-két szatírája, azonkívül, hogy ismét alkalmakra időzített, egy másik, a korábbi alkalmisággal szemben merőben ellentétes forrásból fakad. Ezáltal nem lepleződik le Ács költészetének egyetlen iránya sem, de legalább alkalmat ad részint átrendezésre, részint pedig átértelmezésre. *Az anyag panaszai*ban maga Ács értelmezte át, írta át néhány korábbi, a korai versek között közölt, vagy oda fel sem vett versét.

Ács Károly nem először rendezte át ily módon saját költészetét. Az 1976-ban kiadott *ének füstje, füst éneke* kötet is átrendezése harminc év verstermésének, azzal, hogy itt nem hátrafelé, mint a *Ráklépcsben* kötetben, hanem előre haladva, 1945-től 1975-ig sorjáznak a versek, mégpedig minden évből egy-két vers és egy-egy versfordítás, függetlenül a termékenyebb vagy éppen meddőbb évekből. Egyfajta próbatétel ez a könyv is, a saját versek újraolvasása és mások verseivel kapcsolatba hozása, megkérdése annak, hogy a versek melyike időtálló, s melyike porlad el az időben. Ács Károly maga írta át életművét ezzel a kötettel. Vagyis nem reprezentatív válogatást készített harminc év költői terméséből, bár annak is vehető a kötet, hanem a verseket állította az idő és a fordításokkal mások versének ítélőszéke elé. Akkor még nem volt tudható, mire megy ki ez a próbatétel, de már akkor felvetődött, bár nem fogalmazódott meg a húsz évvel későbbi kérdés, hogy hagyott-e nyomot – „egy karcot” – „a tő”, vagyis az idő „jégtükrán” a „sikoltó” korcsolya, a költő szava. Választ keresett Ács Károly az *ének füstje, füst éneke* kötettel, miként majd két évtized múltán az *Összes verseivel* is választ keres állandó megkérdettségére, a versek létezésén mindig áthallatszó kételkedés kérdésére. Válasz pedig nincs, mert a válasz, az igazi válasz sohasem lesz hallható, legfeljebb messziről lesz megfigyelhető.

De megfigyelhető a versfordítások irányából is. Ács Károly jóval többet fordított, leginkább a régi Jugoszlávia költőit, mint amennyi saját verse készült, ő aztán tényleg másokért volt egyedül. Amire hangsúlyosan utalnak a harminc év verstermését részint összegző kötetbe, a saját versek mellé illesztett fordítások, jelezvén, hogy Ács Károly költészete nem olvasható és nem is ismerhető meg fordításainak számba- és figyelembevétel nélkül. Bori Imre pontosan látta meg már a korai versek példáján, hogy Ács költészete a fordítások útján (is) érlelődött. Ezért tekinthetők fordításai életműve félre nem tehető, szerves részének.

Fordítói teljesítményének maradandó értéke az 1965-ben és 1967-ben *Napjaink éneke* címen kiadott kétkötetes versgyűjtemény, „a modern jugoszláv költészet antológiája”. Ács szerkesztette, másokkal együtt fordította a verseket, és a költőkről, több mint százhusz szerb, horvát, szlovén és macedón költőről maga írt jegyzetet. A legtöbbször csak egy-két mondatból álló jegyzetek pontos kisesszéknek tekinthetők egy-egy költőről. Nincs bennük helye a születés és esetleg az elhalálozás évének közlésén kívül pályaképnék vagy életrajznak. A jegyzetek mondatai a költők alapvető költői jellegzetességeit és sajátosságait közlik, bizonyítván, hogy Ács Károly nemcsak egy-egy versét ismerte az egykor volt ország általa vagy mások által fordított költőknek, hanem jószerével életműüket is ismerte. Másrészt azt is bizonyítják a jegyzetek, hogy Ácsnak volt határozott líra- és költészetszemlélete, hogy értette a modern költészet kánonját, mégpedig nem a teória, hanem az alkotás irányából. Például így ír Todor Manojlovićról, aki 1883-ban született, és az antológia megjelenésekor még életben volt: „Az első világháború utáni szerb modernista mozgalom egyik vezérének tartották; valójában már akkor klasszikus volt. Mediterrán-latin inspirációk kissé mesterkéltséggel, kissé narciszoid kantilénáit dúdolta önfeledten, de szenvedély nélkül. A szépség révülete, melytől már ifjúkorában »haldokolt«, késő aggkorában is fogva tartja.”⁵ Hasonlóan pontos a korán elhunyt, és azóta feltétlen megbecsülést élvező Branko Miljković költészetének „portréja”: „Öngyilkosságának tragikus ténye nagy veszteségét jelentette a mai szerb költészetnek, de ugyanakkor egy ritka következetességgel végigvezetett életelv és költői magatartás logikus konzekvenciáját is. A szimbolistáktól megtanulta az emelkedett és ünnepélyes beszédet, a szürrealistáktól a diszparát képek vetítésének módszerét, s ezzel a fegyverzettel indult nagy kalandjába, melynek kimenetelétől előre rettegett: hogy a költői szóval meghódítsa az ellenséges világot. Szavainak kudarcát maga sem élte túl.”⁶ A kisesszék után csak a költő versköteteinek címe és megjelenésének éve következik, majd pedig az antológiába felvett versek

⁵ *Napjaink éneke II.* 530. o.

⁶ *Napjaink éneke II.* 533. o.

címe.⁷ A hatvanas évek közepe óta, amikor az antológia megjelent, alaposan megváltozott a délszláv ország költészetének térképe. Ma már nem lehetne a „jugoszláv költészet” antológiáját megszerkeszteni és kiadni, nemcsak azért nem, mert nincs többé az egykor volt ország, hanem azért sem, mert – mostani ismereteink szerint – igencsak eltávolodtak egymástól az akkoriban is önállóan, de egymással állandó kommunikációban élő nemzeti költészetek, közben meg újak is születtek, a bosnyák, a montenegrói. Mostanra a szerb, a horvát, a macedón költészet antológiáját lehetne külön-külön megszerkeszteni, ha mindezen költészetek világába betekintésünk lehetne, ám bizonyosra vehető, hogy e költészetek posztmodern előtti szakaszairól, a „modern költészettről” a *Napjaink énekében* megrajzolt kép, beleértve Ács Károly jegyzeteit is, nem sok változást mutatna. Nem mintha nem tehetnénk észrevételt akár a költők, akár a versek megválasztására, hanem azért nem, mert az antológia pontos megfogalmazását adta annak az akkoriban még homályosnak látszó együttesnek, amit modern költészet néven tartunk számon, és amelyet azóta főként hagyományként tisztelünk és választunk. A modern költészet délszláv változatának rögzítése Ács Károly antológiája. Meg annak is, hogy ez az immár kutatásra ítélt és mégis élő hagyománynak milyen sok változata létezett már akkor, amikor egyes számban volt mondható, hogy „jugoszláv költészet”. Használatban volt és használták is az egyes számot, holott mindenki előtt világos volt, hogy ennek a szónak a tartalma közelnézetből nyelvükben és hagyományaikban is különemű költészeteket fog egybe, ami azt is jelenti, hogy legfeljebb leíró fogalomként érthető. Soha senki nem írt „jugoszláv költészetet”, holott meg lehetett szerkeszteni az antológiáját, és ez az ellentmondás nem mindenkit zavart. Ács Károlyt és költőtársait, akikkel együtt a verseket fordította, nyilván nem, legalábbis akkor még nem nagyon zavarta. Főként azért nem zavarhatta, mert ha Ács Károly költészete valóban a fordításokon is edződött, márpedig a fordítás tapasztalatai jól láthatók az ő versein, akkor az éppen a hatvanas években jelentkező új vajdasági – akkoriban jugoszláviait mondtunk – költők nemzedéke a *Napjaink énekén* (is) élekedett, de ezzel együtt a provincializmust felszámolni igyekvő irodalmi (kritikai) gondolkodás is. Nem lehet annak a nemzedéknek irodalmi „teljesítményét” csak belülről, a saját hagyománya irányából szemlélni, rá kell nézni „kívülről” is, többek között a „nem létező”, azaz virtuálisan létező „jugoszláv költészet” felől, és ehhez nélkülözhetetlen segédeszköz Ács Károly költői antológiája, de egész fordítói életműve is.

Az anyag panaszaiban is felváltva követik egymást versek és versfordítások. Mindjárt a (*Zár alatt*) című ciklus élén a macedón Blazse Konesz-

⁷ Kár, hogy a verskötetek címe csak eredeti nyelven, az antológiába felvett versek címe pedig csak magyarul olvasható a jegyzetekben.

ki *Fohász* című verse. Koneszkiról a *Napjaink énekében* azt írta Ács, hogy „Látszólag pőre, melódiátlan versfaktúráit kemény, fekete és meleg, vörös tónusok futják be, ami különös harmóniába olvasztja ezt a tépelődő, súlyos emberi gondokkal viaskodó, problémás költészetet.”⁸ Nem véletlenül áll a ciklus élén éppen ez a vers, hiszen benne a költő azért foházkodik, hogy mentse meg őt az „Úr” a „hőbörgőktől”, akik azt képzelik, hogy „vezetésre születtek”, holott „uralkodni magukon sem képesek”, azt kéri, „minél kevesebbet” kerüljön az útjukba: „ahol ők balra mennek, / én menjek jobbra”. Az *Összes versei* után írott versek legtöbbszörében Ács Károly is elkerülni igyekszik a „hőbörgőket”, holott találkozik velük, de amikor útjába kerülnek, iróniával és szatírával ostromozza őket. Fordulat ez Ács Károly költészetében. A kései versekben mintha lemondott volna korábbi választékosságáról, formára kiélezett versmondásáról. A formát is, a rímet is az ironizálás, a gúnyolódás szolgálatába állítja, vesztesnek érzi magát, és vesztesként nyilatkozik meg általuk. Persze, a pillanat határozza meg ezeket a verseket, a pillanat és az alkalom szülöttei, nem is tagadják pillanatnyiségüket, sem alkalmiságukat. Kevesebb bennük a poétika, alig látszik rajtuk a korábbi poeta doctus kezének nyoma. De (talán) nem is akarnak mások lenni, ezért tévedés volna innen felől olvasni Ács költészetét, főként pedig ebből az irányból ítélkezni felette. Költészetének időszerűsítése nem ment könnyen, pedig ő maga szerette volna verseit az idő, a kor (a politika?) falragaszain látni... *Az anyag panaszai* első ciklusába sorolt, az *Összes verseiben* közölthöz képest alig változtatott vers, a *Kósza sorok 1955 májusán* azt jelzi, hogy korábban sem volt tőle idegen az alkalom ihletése, bár akkoriban még nagyon ügyelt ritmusra és rímre, ezzel is jelezve, hogy az alkalmiság a formával ellenpontosítható. A kötet harmadik, *(Újrégi)* címet viselő ciklusában olvasható az az első közlésükkor feltűnést keltő két vers, a *Koldusének Maradékért* és a *Párbeszéd a magyar költészettel*. Az első mintha a próféta nyelvével és mozdulatával fordulna egy, a kisebbséget, minden kisebbséget sújtó nyelv- és értékvesztő helyzet és veszedelem felé, együttérzéssel, de mégis kívülről, távolodva, az önként, közben mintha mégis kényszerből választott azilumból. A kötet *Utószavában* mondja el Ács, hogy a vers, miként más versei is, „a megosztott lét terméke”. Hasonlóan a magyar költészettel folytatott *Párbeszéd...* is, a „megosztott létből” fakadhatott, éppúgy a kötetben korábban nem közölt versek új átíratái, melyek közül különös figyelmet érdemel a korábban *Száz év most Száz-százötven* címen közölt vers, illetve a két közlés közötti különbség. Az átírt változat nem vonja vissza a korábban írt és közölt változatot, két külön vers a magyar negyvennyolc száz évére, illetve százötven évére írott két, majdnem azonos vers, amaz a hangszerelésében, szóválasztásában visszafogottabb, emez nyíl-

tabb és keményebb, amott a félelem áll, itt a fürtelem, amott az „örüljetek”, itt a „tomboljatok”, amott a „búja”, itt a „híja” áll, amott a harmadik szakasz így hangzik:

„Évek, szívek és forradalmak,
te vén negyvennyolc-nagyapó,
jövője vagy a fiatalnak,
és neked ő a múltad, Ó,”

Emitt pedig így:

„A szabadságot mellre szívtad,
te vén negyvennyolc-nagyapó,
és megmaradtál fiatalnak.
Minket lehúz a kor... Hahó”

Ötven év telt el a két versváltozat között, és a második bár sok helyütt változtat az első szavain és mondatain, ugyanakkor megőrzi az első négysoros strófáit, a verssorok felépítését, ritmusát, rímeinek elhelyezését, mégsem helyettesítheti az elsőt a második, vagyis egy-egy ötven évvel ezelőtt, illetve ötven évvel később készült verseknek kell olvasni, hiszen mindkét vers Ács költészetének soha vissza nem vont alkalmiságáról, pillanathoz való kötődéséről tanúskodik. Úgyszintén az 1951-ben készült *Üzenet odaátról*, majd az ötven évvel később készült azonos című változat is két vers, pedig közöttük sincsenek nagyobb különbségek, legfeljebb annyi, amennyit maga Ács közölt a kötet utószavában: „Az *Üzenet odaátról* a Rákosi-korszak magyarját szolgáltatta meg, de 91-re már a határ innenső feléről küldte üzenetét: itt volt az »odaát«.”⁹ Am nem is a korábbi és a későbbi versváltozatok közötti különbségek és azonosságok a legfontosabb vonásai Ács Károly korai és kései verseinek, sokkal inkább az, hogy akár az időszerűségek, akár a városiasság, akár a formaművészet felől tekintünk is az ő költészetére, olyan hálórendszert ismerhetünk fel benne, amely több, egymásnak nemegyszer ellentmondó csomósodást mutat, egy-egy egymással felelő kötődést is. Ami azonban egészen bizonyos, hogy Ács Károly költészete többirányú megközelítést igényel. Aligha közelíthető meg a magyar költészet késő modern lírájának ismerete nélkül, sem a nyelvkritikai költészet tapasztalata hiányában. De nem közelíthető meg az egykor volt ország soknyelvű és sokszínű költészeteinek legalább részleges ismerete nélkül sem. És nem látható be az elmúlt évszázad második felének, főként az utolsó évtizednek történései nélkül. Mert versei ennek a többes hatásnak nyomait viselik magukon, és sajátosságai is éppen e hatástényezőik folyamányai.

⁹ *Az anyag panasza*. Utószó. 108. o.